

ԳՐՈՆԱԿԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԸ

Քրիստոս յայնչութիւնն է Աստուած — Մարդուն, Կատարեալ մարդուն և մէկ անձի մէջ միացած երկու բնութիւններու և անոր համար է որ Քրիստոնէութիւնը հոգւում է Աստուած — մարդկութեան կրօնքը: Եկեղեցին մէջն ալ երկու բնութիւններ՝ Աստուած եւ մարդկութիւն, միացած են մէկ գործարանատեղութեան մէջ: Եկեղեցին գործարանատեղութիւն մըն է, աւտուած — մարդկային ընթացք մը, մարդուն ազատութիւնը, գործունէութիւնը, ինչպէս նաեւ Աստուծոյ շնորհքը կը գործակցին անոր մէջ:

Եկեղեցւոյ մէջ միշտ շարժում մը կայ Աստուծոյ գէպի մարդ և մարդէն գէպի Աստուած. այսպէս է որ Եկեղեցւոյ պատմական կեանքին ուժը ի յայտ եկած է: Պէտք է գոյութիւն ունեցած ըլլայ աստուածային ամուր հիմ մը որուն վրայ խառնուած ըլլայ քահանայութիւնը, վասնզի ան չի կրնար կենալ մարդկային անհաստատ բնութեան վրայ: Բայց միւս կողմէ Եկեղեցւոյ պատմական կեանքը պէտք է ըլլայ նաեւ զօրաւոր և ստեղծագործ ընթացք մը, ան պէտք է ունեցած ըլլայ նաեւ մարդկային հիմք մը, որ կ'ենթադրէ մարդկային գործունէութիւնը անոր մէջ, ծանօթութեանց եւ բարոյականի փորձառութիւնը, մէկ խօսքով, կեանքի փորձառութիւնը իր ամենալիցուն իմաստով, կարելի է երբ մէկը մասնակից է մարդուն եւ աշխարհի ճակատագրին: Եկեղեցին մարդկութեան և աշխարհի փորձառութեանէն զուրս սկզբունք մը չէ, եթէ անիկա աստուածամարդկային կեանք մըն է, ան պէտք է իր մէջ ունենայ աշխարհի ողբերգական ճակատագրին փորձառութիւնը, և մասնակից ըլլայ անոր: Ասիկա դրական ճշմարտութիւն մըն է որ առարկութիւն չի վերցնիր, և որ ընդունուած է բոլոր յարանուանութեանց աստուածաբաններէ:

Մարդէն գէպի Աստուած շարժումը, որիւ խօսքով ազատութեան և մարդկային

ստեղծագործութեան յայտնուիլը՝ տեսանելի Եկեղեցիին սահմանէն զուրս կը ներկատուի: Շատ մը ստեղծագործ ընթացքներ կը պատկանին միայն անտեսանելի Եկեղեցիին, անոր հոգիին, Աստուած — մարդկութեան կեանքը մասնաւոր կերպով բազադրեալ է, և Աստուած — մարդկութեան ընթացքին շատ մը երեսները չեն իւրացուած Եկեղեցիէն, և չեն նկատուիր անոր իրրեւ մաս:

Քրիստոնէութեան քահանայական տարրն է միայն որ պաշտօնապէս ճանչցուած է: Իսկ մարդարէական տարրը բոլորովին զուրս նետուած է տեսանելի Եկեղեցիէն: Այսպէս մեր կեանքին մեծագոյն մասը զուրս է իր փարախէն և դատապարտուած ենք տարուերուիլ Եկեղեցւոյ և աշխարհի միջեւ: Մեր ամբողջ ստեղծագործ կեանքը կը պատկանի աշխարհին, փոխանակ Եկեղեցիին, վասնզի կարելի է բսել թէ Եկեղեցւոյ սահմանին մէջ է որ ծանօթութիւն ձեռք կ'անցնենք, կ'ստեղծենք արուեստի գործեր, կը խորհրդածենք տիեզերքի գեղեցկութեան վրայ, կ'ազգենք բարոյական արժէքներու և կամ նոր գիտեր կ'ընենք: Դարձեալ Եկեղեցւոյ սահմանին մէջ է որ ռոմանթիք սէրը կը ծաղկի, ճշմարիտ ազատութիւնը կ'ապրուի, և արդարութիւնն ու ճշմարիտ եղբայրութիւնը կ'իրականանայ:

Այսու ամենայնիւ պէտք է ընդունինք թէ ամէն բան որ կը կազմէ ճշմարիտ գոյութիւն մը, իր կատարելութեան մէջ Եկեղեցիին մաս կը կազմէ, և թէ միայն ոչ-գոյութիւն մը Եկեղեցիէն զուրս է: Մարդոց բոլոր ճշմարիտ ստեղծագործութիւնները կը պատկանին Եկեղեցիին, բառին ամենալիցուն ձակ իմաստով: Խնդիր է գիտնալ թէ մարդը պարզապէս փրկութեամբ կոչուած է թէ ոչ ունի նաեւ ստեղծագործելու առաքելութիւնը: Կեանքի ստեղծագործ ընթացքը անհրաժեշտ չէ հոգիի փրկութեան համար. այլ Աստուծոյ թագաւորութեան և աշխարհի ալակերպման համար է: Դժուար է Եկեղեցւոյ իրական սահմանները գտնել, վասնզի գործնականին մէջ այս խնդրոյն շուրջ անբաւական բացատրութիւններ տրուած են: Եկեղեցիին ճշմարիտ բնութեան յայտնութիւնը կ'ենթադրէ կրօնական մարդակերպարանեայ վիճակին զարգացում մը

և մարդուն կրօնական վարդապետութեան յայտնուելը: Սնդիրը տակաւին բարդ է, անով որ մարդկային ստեղծումն և գործունէութեան մէջ լինելութիւնը և ոչ լինելութիւնը շփոթուած են, և մեր ամբողջ պարտականութիւնը կը կայանայ գտնելու և ապա զատելու այն որ առաջ եկած է լինելութենէն, և այն որ արդիւնքն է ոչ լինելութեան՝ աստուած-մարդկային ընթացքին մէջ: Այս շփոթութիւնն է պատճառը այն դժուարութեան՝ որ եկեղեցւոյ գիտակցութիւնը կ'ապրի ճանչնալով մարդկային ստեղծագործութիւնը, և անիկա իր ծագումը կ'առնէ մարդուն ազատութենէն:

Եկեղեցիին մէջ Աստուած-մարդկութեան կեանքին զիւտը կը բխի Նոր Ազամի և Նոր հոգեւոր ցեղին Քրիստոնէական վարդապետութենէն՝ որ, Քրիստոսով կը սկսի: Բայց եկեղեցիին մէջ տիրապետող մտածումի դպրոցը կը ճանչնայ միայն Հին Ազամի դոյութիւնը, և մարդկութեան բնական ցեղը. ան կը թուի անգիտակ ըլլալ այն իրողութեան թէ Քրիստոսով մարդը Նոր արարած մըն է, որուն մէջ Նոր ազատութիւն և Նոր ուժ մը յայտնուած է: Քրիստոսի ժամանակէն սկսեալ սկզբնական մեղքը այլևս բացարձակ իշխանութիւն չունի մարդուն վրայ, վասնզի մարդը և տիեզերքը չեն պատկանիր այլևս միայն բնական իրաւակարգին, բնականին և գերբնականին միջև եղող ընդհատը վերջացած ըլլալով: Հոգեւոր կեանքը և ստեղծագործութիւնը կարելի դարձած է անոր մէջ, և կը պատկանի եկեղեցւոյ Աստուած-մարդկային կեանքին:

Կեանքին ամբողջ ընթացքը տեղի կ'ունենայ եկեղեցիին մէջ, հոն է որ կը ծաղկի տիեզերական կեանքին գեղեցկութիւնը: Եկեղեցիին մէջն է որ Կէօթէի մը և Փոռլքի մը ստեղծագործութիւնները ի գլուխ հանուած են, Նիցէ, Պօէհմ (Boehme) հասած են գիտութեան ճանաչողութեան բարձրագոյն աստիճաններու, եւ ապրած են խաչուած Դիոնիսիոսին ողբերգութիւնը: Եկեղեցիին մէջն է որ մարդկային ստեղծագործութիւնը տեղի ունեցած է: Քրիստոսով մարդը ընդունած է ուժ մը որ աստուածային և մարդկային է միանգամայն, ան եղած է ամբողջութեամբ մարդ, հոգեւոր էակ մը, Նոր և յաւիտեանական Ազամը:

Մարդը միայն յայտնուած է Աստուած-մարդկութեան մէջ, այսինքն եկեղեցւոյ մէջ, նոյնիսկ եթէ անդիտակից ըլլայ այս իրողութեան: Կէօթէն, զոր օրինակ, չէր կրնար մտածել թէ իր հարազատ ստեղծագործութեան ամբողջութիւնը եկեղեցւոյ սահմանին մէջ կ'լինայ:

Քրիստոնէութիւնը ընդունելի որպէս կրօնք, միայն անհատական փրկութեան համար, եկեղեցւոյ գործունէութիւնը սահմանափակել է, և մթազնել Աստուած-մարդկութեան ճշմարիտ կեանքը և աշխարհի աստուածային, մարդկային ստեղծագործ ընթացքը: Իրապէս Քրիստոնէութեան այս ըմբռնումը, միայն անուանական է, և կը հակասէ եկեղեցւոյ ճշմարիտ դադափարին: Քրիստոնէութեան ըմբռնումը որպէս կրօնք, որ կը լուսաւորէ եւ կ'աշխարհաբար աշխարհը, կարող կ'ընէ մեզ ընդունել թէ մարդկային ստեղծագործ կեանքը իրապէս կը պատկանի եկեղեցիին:

Ներկայ դարը յառաջ բերած է աննախընթաց երկուութիւն մը եկեղեցիին և աշխարհին, նուիրականին և ոչ-նուիրականին, կրօնքին և կեանքին միջև. ան լուծած է պատմական այն հին կապը որով Քրիստոնէութիւնը և ընկերութեան կեանքը կը միանային: Այս վիճակը անհանգուրժելի է կրօնական մտածումին համար: Վասնզի Աստուած մարդկային կեանքէն դուրս կը մնայ, և կեանքը չունենար ո՛չ արդարացում և ոչ ալ նուիրականութիւն, սակայն նոյնիսկ այս տխուր կացութիւնը լի է Նոր կարելիութիւններով վասնզի ասոր հետեւանքով է որ Քրիստոնէութիւնը ազատած է կարգ մը հեթանոսական աւանդութիւններէ և Նոր հոգեկանութիւն մը սկսած է աշխարհի մէջ: Տեսանելի եկեղեցիին մէջ մարդուն հին մեղաւոր բնութիւնը գործի վրայ է և յաճախ իրեն հետ կը բերէ խեղած թիւերեալ Քրիստոնէութիւն մը: Եկեղեցւոյ կեանքին մէջ ապականուած ողբերգական տարրը կուգայ դարձեալ չլուսաւորուած և չքրիստոնէացած մարդկային բնութենէն: Բայց եկեղեցւոյ կեանքին ինչպէս նաև աշխարհի պատմութեան մէջ մեծամասնութիւնը կ'իշխէ փոքրամասնութեան վրայ, այսինքն, մարդկութեան նուազ հոգեկանութիւն ունեցող տարրը կը տիրապետէ անոնց որոնք աւելի հոգեւոր են: Եկեղեց-

և այս հետևությունն մեջ այս գեշ ազդեցությունը մարդկային գործունեության վրայ, ահա գինն արդեն մըն է ըմբռնելու անող ստատուած—մարդկային բնութիւնը և անոր մէջ կատարուող և ստեղծագործ ընթացքին ներքին սրբացումը:

Նկեղեցին իր բնութեամբ մէկ է անձնագրութիւն մը, նման եղանակով իրականութեան մը: Իր տիեզերական հանգամանքին դիտակէց է, և տիեզերականութիւնը զինքը կազմող սկզբունքն է: Նկեղեցին կարծիքի չէ արդէն աշխարհագրական և ազգայնական սահմաններով. անիկա աչ ազգային է, և ոչ ալ արեւելեան կամ արևմտեան: Բայց տիեզերականութիւնը կարելի է հասկնալ զանազան իմաստներով. զօր օրինակ, օքսոնականո՞ր բաշխումը ամբողջ երկրագունդին վրայ որ կը պահանջէ արտաքին կազմակերպութեան միութիւնը: Այս իմաստը մասնաւորապէս սիրելի է Հռոմիէական կաթողիկոսներուն: Բայց կայ նաև Սթոյնթոններու յատուկ տեսակետը: Նկեղեցիին տիեզերականութիւնը օրական է, և ոչ թէ քանակական: Աւելի խորքի խնդիր է: Տիեզերական նկեղեցին չի պահանջեր արտաքին կազմակերպութեան միութեան հաստատումը: Միութիւնը կրնայ գոյութիւն ունենալ իւրաքանչիւր թեմին մէջ: Տիեզերականութեան այս ըմբռնումը լաւագոյն կերպով կը հաստատէ նկեղեցիին միացնելու և տիեզերական ըլլալու հանգամանքը հակառակ իր արտաքին բաժանումներուն: Մարդուն և բնական աշխարհին մէջ նկեղեցին միայն կրնայ անհատականանալ, և ասիկա լաւ բան մըն է, բայց ան կը դառնուի նաև բաժանուած աններդաշնակ վիճակ մը մէջ, և ասիկա գէշ է և մեղք: Նկեղեցին բաժնուած չէ ո՛չ մարդկային և ոչ ալ աստուածային ճշմարտութեան տեսակէտէն: Այլ մարդոց կողմէ՝ որոնք անկարող եղած են ընդունիլ Քրիստոնէութեան կատարելութիւնը, և որոնք իւրացուցած են միայն ճշմարտութեան պատգովներ, Բաժանումներ գոյութիւն ունին Կեսարի թագաւորութեան մէջ, վասնզի միայն Աստուծոյ թագաւորութիւնը կրնայ մի ըլլալ: Չանաղան յարանուանութեանց մէջ գոյութիւն ունեցող հակառակութիւնները Կեսարի թագաւորութեան մէջ եղած թշնամութեան

նմանութիւնը կը բերեն: Ինչպէս նաև այն մարդոց որոնք ենթարկուած են այս բընական աշխարհին: Միւս կողմէ հոգեւոր աշխարհին ծանօթ չեն այս թշնամութիւնն ու բաժանումները, բայց հոգեւորը տկար է այս բնական աշխարհին մէջ:

Այս տեսանկի աշխարհին մէջ Նկեղեցիին արտաքին միութիւնը գոյութիւն չունի, իր տիեզերականութիւնը կատարելապէս չէ իրականացած: Ոչ միայն Նկեղեցիներու բաժանումները, Քրիստոնէութեան յարանուանութեանց բազմութիւնը, այլ այն պարզ իրողութիւնը թէ կան տակաւին ոչ Քրիստոնէական կրօնքներ աշխարհիս մէջ, և ասկէ զատ հակաքրիստոնէական աշխարհ մը գոյութիւն ունի, կ'ապացուցանէ թէ Նկեղեցին տակաւին կարելիութեան վիճակի մէջ է և իր իրականացումը դեռ անկատար է: Կատարելապէս Քրիստոնէացած մարդկային ցեղ մը և տիեզերք մը միայն կրնան արտայայտել Նկեղեցւոյ տիեզերական նըկարագիրը: Քրիստոնէացման այս ընթացքը միայն մասամբ իրականացած է: Նկեղեցւոյ տիեզերական ճշմարտութիւնը տակաւին ծածկուած կը մնայ, և սոսկ անոր բաժանումները կը տեսնուին: Միայն մասը ամբողջին նմանցնելով է որ Նկեղեցւոյ տիեզերական միութիւնը կը հաստատուի:

Նկեղեցիին չէ որ կը պակսի միութիւնը, այլ այս աշխարհի թագաւորութեան, վասնզի ինչ որ կը պատկանի Աստուծոյ, և ինչ որ կը պատկանի Կեսարին, չիոթած են պատմութեան ընթացքին մէջ: Նկեղեցւոյ բաժանումը առաջ եկած է այնպիսի շարժառիթներէ, որ Կեսարի աշխարհին յատուկէ, գոյութիւն ունին կարգ մը շարժումներ միութեան համար, որոնք սակայն կ'առաջնորդուին նման սկզբունքներէ: Թէև մարմինը և արիւնը կը բաժնեն, սակայն միայն հոգին է որ կրնայ միացնել: Մինչև հիմա Նկեղեցիները միացնելու ծրագիրներուն մեծ մասը «կեսարապաշտական» են, և հետեւաբար անօգուտ և փնասակար: Այս ծրագիրներով չէ որ պիտի իրականանայ միութիւնը, այլ հոգիով և Ս. Հոգւոյն ներգործութեամբ:

Արեւելեան և Արեւմտեան Քրիստոնէութիւնը պէտք է զանազանուին ոչ թէ վարդապետութիւններով, և Նկեղեցական կազմակերպութեան տարբերութեամբ, այլ ի-

րենց հոգևոր փորձառութեան նկարագրով, արդիւնք զանազան տեսակի մարդոց, որոնք ընդունած են Քրիստոնէութիւնը և խեղադիրւած դայն: Հոգևոր փորձառութիւնը աւելի խորունկ բան մըն է, քան վարդապետութիւնը, որ կը կանխէ դայն ժամանակով: Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը կախուած է ազգերու կեանքի հոգևոր ուղղութենէն, տարբերութիւններու այս առաջին և կենսական նկարագիրն է որ որոշած է Արեւելքի և Արեւմուտքի զարգացումը:

Հոս կը ներկայանան Քրիստոնէական աշխարհի երկու հոգևոր ուղղութիւններ, որոնց գոյութիւնը նախասահմանուած է Աստուածային ծրագրով աշխարհի պատմութեան համար: Հոգևոր փորձառութեան կենսական տարբերութիւններ յայտնուած էին Եկեղեցիներու բաժանումէն առաջ: Քրիստոնէութիւնը պէտք է ատակ եղած ըլլար գոյութիւն ունենալու զանազան ձեւերով՝ տիեզերական Եկեղեցիին մէջ:

Արեւելեան հայրերու գրուածքները յաճախ շատ յստակ կերպով կը զանազանուին արեւմտեան հայրերու գրութիւններէն: Արեւելքի մէջ պղատոնական աւանդութիւնը մնաց միշտ զօրաւոր, ան աւելի խորհրդապաշտական էր. իր շահեկանութիւնը էականական և հայեցողական եղաւ: Վարդապետութիւնը մասնաւորապէս իր զարգացումը կը պարտի Արեւելեան Եկեղեցւոյ վարդապետներուն: Արեւելքի մէջն էր որ երեան եկան Պնոստիկները և բոլոր հերետիկոսները. այս իրողութիւնը կը հաստատէ այն անսահման շահեկանութիւնը զոր անոնք ունէին վարդապետական և կրօնաբնազանցական բնոյթ ունեցող խնդիրներու նկատմամբ: Որոգինէս մը կամ Ս. Գրիգոր Նիւսացին բնաւ չէին կրնար ելլել Արեւմուտքէն ուր ստոյիկեան աւանդութիւնները և հռովմէական օրինապաշտութիւնը կը տիրապետէին: Արեւմուտքի մէջ հետաքրքրութեան առարկայ նիւթերն էին Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը, շնորհքի, ազատութեան եւ փրկութեան հարցերը: Արեւմուտքը Ս. Օգոստինոսէն զատ խորհող չէ տուած: Արեւմուտքը նշանաւոր մատենագիրներ տուած է, որոնցմէ Տերատուղիանոսը և Յերոնիմոսը ամենէն կարեւորներն են:

Արեւելեան Քրիստոնէութեան համար

հիմնական հարցը եղած է բնութեան, աշխարհի և մարդուն աշխկերպումը: Եւ այս կապուած է աւելի տիեզերական նկարագիր ունեցող Քրիստոսի երկրորդ Գալստեան եւ Յարութեան հետ: Արեւելեան Եկեղեցիի վարդապետները Կղեմէս Աղեքսանդրացի, Որոգինէս, Ս. Գրիգոր Նիւսացի, Ս. Գրիգոր Նազիանզացի և ուրիշներ, ինքնաբերաբար պիտի չմշակէին Քրիստոնէութիւնը որպէս անհատական փրկութեան կրօնքի մը գաղափարը, ոչ ալ զբախտի մէջ ընտրեալներու երանութեան և մարդկային ցեղին մը նացեալներուն յաւատեցական դատաւարութեան վարդապետութիւնը: Արեւելեան մտածումը նուազ հրապուրիչ գտած է արդարացման և փրկութեան գաղափարը քան աշխկերպման և աստուածացման մըտածումը:

Արեւմուտքի մէջ կաթողիկոսներուն եւ առաջին բողոքականներուն համար կենսական հարց եղած են արդարացումի, գործքով և հաւատքով փրկուելուն խնդիրները, և փորձը սահմանելու այն դերը զոր աղատութիւնն ու շնորհքը ունին փրկութեան գործին մէջ: Ահա թէ ինչո՞ւ հեղինակութեան ստուգանիշին հարցը այնչափ կարեւորութիւն ստացած է. այս ամենուն մէջ կայ փրկութեան իրաւական եւ ընկերային ըմբռնումը: Այս հարցը բնաւ մասնաւոր շահեկանութիւն մը պիտի չ'ստեղծէր արեւելեան աստուածաբանական շրջանակներուն մէջ: Երբ ուղադրութիւն կը հըրաւիրուի հեղինակութեան ստուգանիշին վերայ, ան կը հաւաստէ թէ բնութիւնը չէ աշխկերպուած, թէ՛ ան բաժնուած է Աստուծոյ և հակառակ է Անոր: Բնականը զատուած է գերբնականէն, և ան չէ աշխկերպուած եւ ոչ ալ Քրիստոնէացած: Եւ արտաքին միջոցներով պէտք է կարգ ու կանոնի ենթարկուի:

Ամփոփեց
Ս. Վ. Մ.

Ն. ՊԵՐԴԻԱԼԷՎ

